

Organy w bazylice dominikanów w Gidlach k/Radomska

Szafa dużych organów

(Pobył dominikanów w Gidlach od 1615 r.)[1]

1. Krótka historia organów:

- a. Na wiosnę 1615 r. rozpoczęto budowę organów.[2]
- b. Po 1647 r. w kościele gidelskim równocześnie były organy i pozytyw.[3]
- c. 18 XI 1653 r. starosta Jusyński ofiarował pozytyw do kaplicy Matki Boskiej. Przywiózł go nieznany organmistrz z Brzeska. Jako wynagrodzenie otrzymał 3 floreny.[4]
- d. Organy budowane w latach 1670-73

Budowę organów rozpoczął organmistrz Błażej, a kontynuował ją organmistrz Tomasz z Krakowa. Do budowy zatrudniano również stolarzy, snycerzy i ślusarza.[5] Przepuszczalnie również na ten cel uzyskano stare piszczałki od kanoników regularnych z Mstowa.[6]

R. Świętochowski zasugerowany notatką z 30 VII 1685 r. "Kowalowi od zrobienia żelaznego głosu do wielkich organ 8 gr." twierdził, że budowa organów przeciągnęła się aż do 1685 r. Tymczasem księgi rachunkowe ostatnią ratę za budowę organów notują pod 1673 r.[7] Wydaje się, iż nastąpiło tu utożsamienie głosu organowego z kluczem registrowym, a ten mógł wykonać kowal.

- e. Organy Wilhelma Schefflera
- f. Umowę w sprawie budowy organów zawarł z W. Schefflerem o. Augustyn Zaborowski 2 VII 1796 r. Termin ukończenia budowy ustalono na Zielone 1797 r. Faktycznie organy nie były jeszcze wykończone w 1798 r.[8] Według umowy W. Scheffler miał zabrać stare organy, a wybudować chór i 31-głosowe organy. Przewidziano dla nich klawiatury z tzw. krótką oktawą i 6 miechów.[9] Organmistrz jednak pod byle pozorem przerywał budowanie organów. Dlatego w latach 1797-98 toczą się procesy pomiędzy klasztorem gidelskim a W. Schefflerem. M.in. i z tej racji, że podczas zatargów inny organmistrz Mateusz Chruszczałowski z Sulejowa przedstawił klasztorowi gidelskiemu "Proiekt do reparacyi organ".[10]

2 VII 1796 r. - Umowa z Wilhelmem Schefflerem,

(Akta organów gidelskich, ADK, Gi.19)

"In Nomine Domini

Dziś pod dniem dzisiejszym zapisany stanął kontrakt między Wielebnymi OO. Dominikanami w Gidlach z jednej strony a między Panem Wilhelmem Schefflerem sławnym Organmistrzem z Przeręba z drugiej strony na mocy którego wyżej wspomniany podejmuje się za stary Organ, nowy cały z chórem, także nowym nie tylko z dobrego y suchego drzewa zrobić, ale też podług obrysu wyznaczonego, który sobie obraliśmy y podpisaliśmy, tak Organ iako y chór przez Snycerza y roboty snycerskiey iak najdokładniey w kształcie postawić obowiązuie się, a to z głosami niżej wyrażonemi:

w Manuale Głosów 15

Pryncypał 8 z cyny

Bourdon Flaut 16 z drzewa

Vox humana 8 od G zaczqwszy z cyny

Viola da Gamaba 8 pierwsza oktawa z drzewa

Gemshorn 8 pierwsza oktawa z drzewa a drugie 3 z cyny

Flautrawer 8 z drzewa

Fugara 8 z drzewa

Flaut Major 8 z drzewa

Spiez Flaut 4 z cyny

Oktawa 4 z cyny

Quinta 3 z cyny

Sex Qualtera 2

Super Oktawa 2

Quinta 1 1/2 z cyny
Mixtura 6 chórów z cyny

w Pozytywie Głosów 8

Pryncypał 4 z cyny
Kontra Pryncypał 8 1 oktawa z drzewa a drugie 3 z cyny
Flaut Major 8 z drzewa
Salicional 8 pierwsza oktawa z drzewa
Flaut minor 4 z cyny
Flaut minor 4 z cyny
Quinta 3 z cyny
Oktawa 2 z cyny
Mixtura 3 chórowa z cyny

w Pedale Głosów 8

Viola Bas 16 z drzewa
ZaliciBass 16
Subbass 16
PosaunBass 16
VioinBass 8
Pryncypał bas 8 z cyny
Flauten Bas 8 z drzewa
Oktawa Bas 4 z cyny

Dzieło to ma być z krótką oktawą o 6 miechach do deptania..."

2. Obecne organy

Unikając rekonstrukcji i konserwacji organów W. Schefflera, około 1926 r. firma Biernackich, pozostawiając starą szafę wybudowała 23-głosowe organy o trakturze pneumatycznej, z 2 manualami i pedałem.[11] Oto dyspozycja tych organów

Manual I	Manual II	Pedał
Bourdon 16'	Pryncypał skrzypcowy 8'	Subbass 16'
Pryncypał 8'	Flet łagodny 8'	Kontrabas 16'
Gemshorn 8'	Aeolna 8'	Violon 16'
Flet kyty 8'	Vox coel. 8'	Oktawbas 8'
Wiolonczela 8	Viola 4'	Tercbas 6 2/5'
Salicet 8'	Traversflet 4'	
Oktawa 4'	Kwinta 2 2/3'	
Bachflet 4'	Piccolo 2'	
Mixtura 3-4x 2 2/3'	Mixtura 4x 2'	

Dyspozycja w stylu romantycznym, ale naznaczona indywidualnymi pomysłami przypuszczalnie samego Dominika Biernackiego. Najwięcej miejsca w dyspozycji zajmują głosy fletowe i smyczkowe.

Smutne to, ale prawdziwe, bo od zbudowania organów nigdy nie było tam prawdziwego remontu. Przez wiele lat mieszkał w Gidlach, poczciwy człowiek, pracownik firmy Biernackich i on usuwał drobne usterki w organach. Wykonywał to, co było zlecone. Natomiast zarząd klasztoru odkładał gruntowne remonty organów, ponieważ jeszcze było na czym grać. W latach 90-tych XX w. pojawiła się dwójka tzw. organmistrzów, którzy naprawili, to już nie grało, okłamując klasztor, iż zostały wyremontowane organy. Piszę to z całą odpowiedzialnością, bo na własne oczy widziałem efekty tego remontu. Np.: piszczałki były obwieszane arrasami z pajęczyny i kurzu. Dopiero stopniowo w latach 2000-2001 został przeprowadzony stopniowy, ale gruntowny remont organów. Pozostaje tylko uzupełnić zniszczone piszczałki w jednym głosie. Organy są wpisane do rejestru zabytków. Jest to cenny instrument z takich to powodów:

1. zabytkowa i dość ładna szafa z końca XVIII w.,
2. wewnątrz znajduje się wiele piszczałek pochodzących z XVIII w..
3. są one przykładem pewnego etapu prac firmy Biernackiego i jego indywidualnego stylu tak w brzmieniu, jaki w rozwiązaniach technicznych.

o. Waldemar Kapeć OP

---

[1] Barącz S., Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce, Lwów 1861, t .II, s.298.

[2] "Feria 5 post Dom. in Albis organiście ad rationem roboty organ fl.6 gr.15.", Liber expensarum (księga rozchodów), ADK (Archiwum Dominikanów w Krakowie), Gi. 91, s. 167.

[3] "Organmistrzowi od naprawy pozytywu na ktorem nie można grać bez naprawy albo corektury 1 fl. 15 gr. - 19 I 1647 r.", Liber expen. ADK, Gi.107, s.135; "Organmistrzowi ad rationem roboty naprawy organ 3 fl. 18 gr. - 18 IV 1649 r.", j.w., s.191.

[4] J.w., s.392.

[5] Liber expen. ADK. Gi.107, s.392 i 741-764.

[6] Świętochowski R., Tradycje muzyczne Zakonu Kaznodziejskiego, "Muzyka", 1964, nr 1-2, s.58.

[7] Świętochowski R., j.w.; "Konwent nie dopłacił za Antecesora mego do organ 10 fl.", Liber expen., ADK Gi.107, s.830 (24 VI 1673 r.).

[8] Umowa z W. Schefflerem w: Akta organów i organistów, ADK, Gi.19; Liber cons., ADK, Gi.5, s.283.

[9] Por. Umowa z W. Schefflerem.

[10] Liber consiliorum (Protokoły rady klasztoru), ADK, Gi.5, s.283; Akta organów i organistów, op. cit. "Projekt reparacyi organ": 1. Organ wielki wystroić, wewnątrznie wychędożyć wszystkie lady, tak w manuale jak w pozytywie i pedale, klapy nowe powykleić, ferfexy poreperować lub jeżeli będzie potrzeba nowe podawać, piszczałki cynowe wyprostować, drewniane pokleić, gdzie trzeba, miechy pokleić nową skórą. 2. Pozytyw zupełnie nowy wystawić, klapy i miechy w tymże wykleić nową skórą, ferfexy umocnić, piszczałki poprostować, a gdzie trzeba porobić i klawiaturę nową zrobić...

[11] Organy znane z autopsji.